

Тупицька Євгенія Олександрівна

НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

к. ю. н., асистент кафедри цивільного права № 2

ВЕКСЕЛЬ, ЯК ЗАСІБ ЗДІЙСНЕННЯ РОЗРАХУНКІВ ЗА ЗОБОВ'ЯЗАННЯМ

Одним з можливих способів використання векселя у комерційному обороті, поряд з його застосуванням у якості засобу кредиту (фінансовий вексель) та забезпечення виконання зобов'язання (забезпечувальний вексель), є можливість використання векселя під час здійснення розрахунків за правочинами. При цьому, як показує практика, застосування векселя саме як засобу розрахунку і одночасно способу комерційного кредитування у більшості випадків обумовлює появу векселя в обороті.

У разі видачі однією стороною іншій векселя відбувається заміна виконання обов'язку одного з контрагентів, тобто заборгованість, що утворилась внаслідок не одночасного надання сторонами зустрічного виконання трансформується у вексельне зобов'язання. Так само у відносинах комерційного кредитування борг, що виникає на підставі обов'язку здійснити оплату товарів, робіт і послуг заміняється кредитним зобов'язанням, що в свою чергу має наслідком застосування до таких відносин законодавчих положень, присвячених регулюванню позики і кредиту. Зі сказаного можна зробити висновок, що вексельні і позиково-кредитні зобов'язання мають схожу правову природу, що проявляється у встановленні обов'язку позичальника повернути відповідну суму. До того ж у науковій літературі достатньо давно обґрунтована думка щодо можливості використання векселя як способу оформлення позикових відносин.

Включення векселя у перелік можливих способів оформлення кредитних зобов'язань цілком правомірно і обґрунтовано з точки зору економічного результату дії векселя. Учасники цивільних відносин можуть використовувати

вексель для досягнення тієї самої економічної мети, якої вони прагнуть досягти при укладанні кредитного договору. Специфіка юридичної природи вексельного зобов'язання, а саме його абстрактний та безумовний характер створює для кредитора додаткові гарантії того, що борг буде повернутий.

Аналізуючи правову літературу можна сказати, що на сьогодні в цивілістичній науці немає єдності у поглядах щодо співвідношення зобов'язань, що виникають у зв'язку з видачею векселя та укладанням договору позики. Так, у науковій правовій літературі існує думка, що вексельне зобов'язання безпосереднього відноситься до зобов'язань позикового типу. Зокрема Є. А. Суханов зазначає, що оскільки векселя зазвичай видаються замість виплати суми за отриману річ, виконані роботи чи надані послуги, тобто становлять собою форму відстрочення сплати грошей (кредит в економічному розумінні), цивільне законодавство обґрунтовано розглядає вексельне зобов'язання як один з різновидів зобов'язань, що впливає з позики. Виходячи з цієї думки можна сказати, що вексель становить собою форму кредиту, а також спосіб розрахунків з контрагентами (втім не засіб платежу).

Протилежну думку з цього приводу послідовно обґрунтовує В. В. Вітрянський, який вказує, що зобов'язання, що впливає з векселя (вексельне зобов'язання) навряд чи можна розглядати як окремий вид позикових зобов'язань, оскільки сукупність всіх розрізняльних ознак векселя виходить далеко за межі поняття вищоупорядкованих ознак (стосовно родового – «позикове зобов'язання») і дає підставу кваліфікувати вексельне зобов'язання як самостійний тип цивільно-правових зобов'язань. На думку В. В. Вітрянського, особливі ознаки вексельних зобов'язань, що відрізняють їх від інших цивільних договірних відносин, у тому числі і позикового типу, проявляються у всіх основних елементах цих зобов'язань: підставах їх виникнення, формах вираження, суб'єктному складі, порядку виконання.

Останню точку зору, згідно з якою вексельні зобов'язання не є різновидом позикових, а становлять собою особливий вид цивільно-правових

зобов'язань також підтримують такі відомі правники, як Л. А. Новосьолова, І. В. Рукавішнікова, В. Н. Уруков та інші науковці.

На наш погляд, саме ця позиція вбачається найбільш послідовною та переконливою. Дійсно, аналіз основних елементів вексельного зобов'язання свідчить про наявність у них таких специфічних ознак, які відрізняють їх від інших цивільно-правових зобов'язань, в тому числі і позикових.

Передусім вексельні зобов'язання мають особливості правового регулювання, що проявляється в наявності так званого спеціального вексельного законодавства, що включає в себе Закон України «Про обіг векселів в Україні», Закон України «Про цінні папери і фондову біржу», Конвенцію, якою запроваджено Уніфікований Закон про переказні векселі та прості векселі та Конвенцію про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі.

Названі особливості правового регулювання не вичерпують перелік ознак вексельних правовідносин, за якими вони відрізняються від інших цивільно-правових зобов'язань. Мова йде про таку важливу характеристику вексельного зобов'язання, як абстрактність (незалежність від підстави їх виникнення). Договірна практика виходить з того, що будь-яке намагання векселедавця обумовити оплату векселя якимись обставинами позбавляє його тих наслідків, які тягне за собою видача векселя. Таким чином абстрактність – це відособленість (відірваність, незалежність) вексельного правочину від основного зобов'язання сторін, що виступає підставою його виникнення. Вексель наділяється властивістю абстрактності в інтересах його оборотоздатності, тобто з метою звільнення набувача за векселем від ризику несплати за таким цінним папером у зв'язку з наявністю правових недоліків відносин їх учасників, що передують вексельному зобов'язанню. Отже, за загальним правилом боржник не вправі пред'явити кредиторіві заперечення, засновані на відсутності або недійсності підстави виникнення зобов'язання.

Зазначені ознаки вексельних зобов'язань передбачають наявність істотних особливостей їхнього змісту та порядку виконання, що в свою чергу обумовлює

відмінність вексельних зобов'язань від інших договірних відносин та свідчить про їх самостійність у цивільному обороті.

У зв'язку з цим слід погодитись із думкою В. А. Белова, який зазначає, що вексель становить собою документ, що включає в себе зобов'язання з різним змістом: так, наприклад, зобов'язання векселедавця за перехідним векселем не тотожне зобов'язанню векселедавця у простому векселі; зобов'язання індосанта відрізняється від зобов'язання акцептанта та ін. Поряд з цим всі ці зобов'язання пов'язані між собою вексельною формою їх прояву, що підпорядковує їх єдиним принципам правового регулювання і надає їм певні схожі риси. Саме завдяки цим спільним ознакам вексельні зобов'язання можна виділити в окрему групу цивільно-правових зобов'язань, загальне цивільно-правове регулювання яких виключається спеціальними нормами вексельного права.

На підставі викладеного можна зазначити, що абстрактний характер вексельного зобов'язання, а також інші його специфічні особливості, що стосуються суб'єктного складу, підстав виникнення, порядку виконання та характеру правового регулювання, дозволяють зробити однозначний висновок: вексельне правовідношення не є різновидом позикових відносин і становлять собою самостійний вид цивільно-правових зобов'язань. Втім, як правильно визначається у науковій правовій літературі, видача векселя є не чим іншим, як способом заміни виконання. Під час здійснення цього правочину відбувається перетворення зустрічного боргового зобов'язання одного з контрагентів на вексельне. Таким чином, вексель становить собою засіб здійснення розрахунків між сторонами, а отже виступає одним із способів надання комерційного кредитування, що має достатньо широку практику використання.